

Daniela Škutová - Patrizia Prando

Slovenský federalizmus
versus
taliansky federalizmus

ISBN 978-80-557-0674-0

Slovenský federalizmus versus taliansky federalizmus

Škutová - Prando

 ELIANUM

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

DANIELA ŠKUTOVÁ – PATRIZIA PRANDO

**SLOVENSKÝ FEDERALIZMUS
VERSUS
TALIANSKY FEDERALIZMUS**

Vedecká monografia

Banská Bystrica
2013

Názov: Slovenský federalizmus versus taliansky federalizmus

Autori: doc. PhDr. Daniela Škutová, PhD. – Dr. Patrizia Prando, PhD.

Recenzenti: prof. PhDr. Peter Kulašik, CSc.
doc. PhDr. Ľudovít Hajduk, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice

ISBN 978-80-557-0674-0

OBSAH

ÚVOD	4
1. INTEGRAČNÉ LIMITY A PERSPEKTÍVY V SLOVENSKOM POLITICKOM MYSLENÍ	9
1.1 Konceptualizácia integračných perspektív v tradícii slovenského politického myslenia	9
1.2 Tradícia slovenského politického myslenia	15
1.3 Národnoemancipačné hnutie medzi Kollárovým panslavizmom a Štúrovým federalizmom	34
1.4 Stredoeurópske koncepty v kontexte modernizačných a štátotvorných iniciatív - M. R. Štefánik a Š. Osuský	44
1.5 Gestetnerova koncepcia stredoeurópskej federácie verzus Ďurčanského konfederácia nezávislých štátov	55
1.6 Hodžov projekt federácie v strednej Európe	58
2. KONCEPCIE TALIANSKÉHO EURÓPSKEHO FEDERALIZMU A BUDÚCNOSŤ EURÓPY	69
2.1 Federalistická koncepcia a idea zjednotenia Európy v období Risorgimenta: osobnosti C. Cattaneo a G. Mazzini	69
2.2 Vývoj talianskeho federalistického myslenia: Einaudiho príspevok k európskej federácii až do obdobia odporu proti fašizmu	80
2.3 Vízia talianskych federalistov smerom k realizácii politického zjednotenia európskych štátov: príspevok A. Spinelliho a Európske federalistické hnutie	90
2.4 Federalistická teória a jej aktuálnosť v rámci otázky politického zjednotenia európskych štátov	105
2.4.1 Osobnosť M. Albertiniho a jeho federalistická koncepcia budúcej Európy	110
ZÁVER.....	123
BIBLIGRAFIA.....	128
SUMMARY.....	132
VECŇÝ A MENŇÝ REGISTER.....	134

Úvod

„Slobodu a bezpečnosť malých národov môže zaručiť jedine federácia“.

(Milan Hodža)

„Prichádza čas pre nové diela, prichádza čas pre nových ľudí: pre hnutie za slobodnú a jednotnú Európu“

(Altiero Spinelli)

Politické myslenie a konanie sa odvíja od možností politickej elity, stalo sa priestorom nielen spolupatričnosti, vzájomných väzieb, ale v neposlednom rade aj kultivovania charakteru kreatívnych názorov, hodnôt posilňujúcich našu európsku identitu. Zatiaľ čo národ bol intelektuálnym projektom 19. storočia, nevynímajúc priestor a uvažovanie talianskych a slovenských národných dejateľov, v 20. storočí sa Európa stala projektom reálnej integrácie Západu s výnimočným konceptom individuálnej a univerzálnej identity. V uvedených súradniciach proeurópskej hodnotovej tradície a demokratickej participácie sa kultivuje aj talianske a slovenské politické myslenie.

Vedecké bádanie sa dožaduje spolu s kritickou analýzou komplexného pohľadu na problematiku dejín politického myslenia. Komplexné zhodnotenie má v slovenskom politickom myslení odhaliť a nanovo formulovať konštantné vzorce správania, resp. jeho špecifiká, ktoré sú pre normatívny prístup ohraničením aj našich politických možností. Treba zdôrazniť, že kritická skepsa a reflexia dejín „je barometrom odbornej znalosti samej historiografie, ako aj kultúrnej a civilizačnej vyspelosti danej spoločnosti“. (I. Kamenec) Metodologický rámec v dejinách politického myslenia sa formuje cez prizmu širších kompozícií spoločenského života a nové variácie historických prístupov, ktoré umožňujú hlbší prienik v poznaní zložitej histórie. Skúma sa priestor alternatív v ich adekvátnej zhode rozdielností s možnosťou načrtnúť pravdepodobné vízie ich ďalšieho napredovania. Politické myslenie nie je len o ideách, ideáloch, koncepciách, teóriách, politickej filozofii, ale hlavne o konkrétnych ľuďoch. Historická reflexia má dávať zmysel dejín pre súčasnosť a elity v nich prirodzene vystupujú ako „kustódi historickej pamäti“. (P. Lukáč) Vedomie občanov a ich politická reprezentácia tvoria dve spojené nádoby, ktorých miera povedomia

príslušnosti k spoločne zdieľaným hodnotám je zároveň aj výzvou európskym perspektívam.

V súčasných podmienkach globalizácie a europeizácie sa diskurz privilegovanosti historicizmu národotvorného procesu zovonavraca v prístupe kritického myslenia formou konštruktívnej konceptualizácie a kreatívnej inštitucionalizácie. Problém myslenia v politike a politiky v myslení overuje na téme formovania slovenského národa od etapy etnickej sebareflexie prostredníctvom slovanského celku, cez štúrovskú generáciu po štátnopolitické zabezpečenie slovenskej národnej existencie v roku 1918 M. Gbúrová. Namiesto „hľadania podstat a rozprávania histórií“ sa podľa F. Novosáda pred normatívnou aplikuje situačná analýza skúmaných identít v rámci transformácie vnútorných štruktúr štátu. V genéze slovenského politického myslenia formálno-právne a hodnotové aspekty vedomia a demokratizácie spoločnosti spája integračný model občianstva. Podľa T. Pichlera „z historického hľadiska ide o problematiku budovania národa na základe fragmentačného modelu... Etnicita národa je spojená s históriou národotvorby, ale zároveň aj previsom minulosti, t. j. histórie národotvorného úsilia do súčasnosti“. Syntéza problematiky etnokultúry a národa obsahuje niektoré stabilné idey a hodnoty, z ktorých sa formovalo slovenské politické myslenie a tradícia. V talianskom vedeckom kontexte (najmä z hľadiska politologického a historického) je téma európskeho federalizmu nosnou a relevantnou súčasťou výskumu. Výskum nebol poznačený ideologizáciou či zásahmi cenzúry. Vyšlo viacero významných monografií a vedeckých štúdií, aj keď ide o tému, ktoré nie je rigidná a nustále sa vyvíja. Z uvedeného aspektu môžeme spomenúť nasledujúcich politológov - N. Bobbio, S. Pistone, L. Levi a ďalší. Mnohé z ich diel sú preložené do viacerých svetových jazykov, najmä angličtiny.

Predložená publikácia reflektuje súčasné eurointegračné zmeny v kontexte vývoja idey federácie v dvoch projektových líniách slovenského a talianskeho federalizmu v politickom myslení. Z hľadiska koncepcného rámca integrácie a federalizácie v európskom priestore poskytuje politické myslenie dostatočnú argumentačnú bázu, otvára možnosti a dôvody recipovať ideové výzvy, zároveň však akcentovať ich dobové limity. Teoretický obsah spracovania témy slovenský verzus taliansky federalizmus vychádza z viacerých zámerov.

Po prvé – objasniť, v akých spoločensko-politických a národno-, resp. etnicko-kultúrnych konšteláciách saturoval federalistický produkt v európskej a špecificky slovenskej otázke. Z tohto pohľadu slovenské politické myslenie vyvoláva hneď niekoľko fundamentálnych otázok o počiatku, myšlienkovvej báze, o politickej reprezentácii formujúcej predstavy o možnostiach ukotviť slovenské etnikum v geopolitických, politicko-strategických a ideových štruktúrach.

Po druhé – cesta od lokalizmu k federalizmu reflektovaná ako úspešný reštart politického myslenia a konania so zapojením občanov do európskeho spoločenstva zámerne posúva v úvahách nad politickým myslením politických elít v otázke európskej federalizácie vzájomný vzťah s politickými hodnotami.

Kontinuita myslenia v slovenskom priestore podliehala rôznym historickým danostiam a nebola priamočiara. Predchádzajúce generácie slovenskej politiky a inteligencie snívali o slobode v demokratickom spoločenstve, o faktickej rovnosti. Dnes je táto skúsenosť značnou mierou reality naplnená v najväčšom integračnom zoskupení sveta – Európskej únii, v najväčšom bezpečnostnom zoskupení sveta – v Severoatlantickej aliancii, a najmenej inflačnej mene sveta – v eurozóne. Získané a využité možnosti uplynulých desiatich rokov tvoria základ kritického prístupu voči Únii a Aliancii, voči spojencom a partnerom. Slovenská republika je rešpektovaný partner. Občania považujú za samozrejmosť otvorené hranice pre pohyb osôb, pracovnej sily a kapitálu. Nová generácia vyrastá v inom vzdelanostnom systéme s otvorenými možnosťami štúdia za hranicami.

Talianska politika a história sa vyvíjali, logicky, v iných spoločensko-politických kontextoch. Taliansko bolo po vojne dlhodobo relevantnou súčasťou medzinárodno-politického rozhodovacieho mechanizmu a stále bolo historicky ukotvené v (západo)európskej tradícii. Aj keď táto krajina je z geopolitického, ekonomického či kultúrno-spoločenského hľadiska oproti Slovensku silnejším a väčším „hráčom“ na medzinárodnej scéne (nehovoriac o geografickej veľkosti štátu), to však neznamená, že to tak bolo vždy. Taliansko bolo v rámci svojej histórie rozdrobeným štátom (v zmysle regionálnom a kultúrnom), reálne vytvorený z viacerých entít (pôvodne mestských štátov), ktoré navzájom preukazovali výrazné diferencie. Dlhodobou túžbou Talianov bolo zjednotenie Apeninského polostrova, čo sa síce oficiálne podarilo v roku 1861,

dodnes však jestvujú takmer neprekonateľné rozdiely (i keď často chápané v zmysle kultúrnych stereotypov), najmä na osi sever-juh krajiny. Taliansko je síce jednotným unitárnym štátom, jeho regióny však reprezentujú isté znaky autonómnosti (čo sa prejavuje i v kompetenciách jednotlivých regiónov). Niektoré politické strany, napríklad Liga Severu, však uvedený kontext zneužívajú ako svoju politickú agendu (napr. tzv. fiškálny federalizmus, ďalej zneužívanie ideí C. Cattanea, o ktorom budeme v našej monografii bližšie hovoriť a pod.)

V monografii sme sledovali ucelenejší pohľad kreovania slovenského a talianskeho federalizmu. Konceptne sme načrtli súradnice tradičného rámca vytvárania slovenského politického myslenia a konceptov federalistických ideí ich tvorcov. Nepochybne, tvorcovia politického myslenia svojimi ideami, koncepciami a projektmi „otvorili okná“ do Európy. Ako uvidíme, v istých konkrétnych bodoch sa stretli, v iných sa diametrálne líšili (napr. na vzájomnej autorskej osi, tematicky a podobne). Analogické témy (napríklad idea Slovanstva a zjednotenie slovanských kmeňov, resp. národov riešili L. Štúr a G. Mazzini).

Idea federalizmu (či už ako cieľ, v iných prípadoch ako prostriedok k cieľu) existovala vo viacerých slovenských a talianskych teóriách a koncepciách, ktoré budeme analyzovať v našej vedeckej monografii. Využívať budeme najmä deskriptívnu, analytickú a syntetickú metódu. Neobídeme nosný komparatívny prístup (najmä v zmysle analógií, paralel a diferencií medzi koncepciami jednotlivých autorov a na osi slovenský/taliansky vedecký aspekt). Cieľom tejto práce je analyzovať uvedené koncepcie a usúvzťažniť ich s daným historicko-spoločenským a politickým kontextom. Budeme sa v nej prioritne zaoberať koncepciami J. Kollára, L. Štúra, M. R. Štefánika, Š. Osuského, M. Hodžu, z talianskych teórií sa zameriame na G. Mazziniho, C. Cattanea, L. Einaudiho, A. Spinelliho, E. Rossiho, M. Albertiniho a ďalších. Prácou chceme prispieť k rozšíreniu myšlienky federalizmu aj vo vedeckom kontexte. Určité idey, najmä talianske, boli na Slovensku pomerne neznáme – dodnes mnohé z nich neboli preložené, resp. rôzne monografie a vedecké štúdie s uvedenou tematikou sú nepoznané.

Vzdanie sa časti suverenity v prospech nadnárodného spoločenstva je príčinou oslabenia popularity myšlienky federácie Európy. Politická snaha eurooptimistov

o presadenie federalizovanej Európy v národných referendách – bez ohľadu na štát – vedie ku prehre s euroskeptikmi. Možné scenáre čiastočného rozpadu, dopady neriešenia dlhových problémov ako aj otázne šetriace programy sú časťou problémov, ktoré však vyplývajú z konzekvencií neriešenia európskeho federalizmu. Uprednostňovanie vnútroštátnej konfederácie, v zmysle cieleného obmedzenia centralizmu, resp. nadmiery štátnej moci pred federalizmom medzištátnym má za cieľ eliminovať nacionalizmus a zabrániť medzinárodnej anarchii. Príliš úzka hranica oboch únijných konceptov bez ohľadu na zachovanie suverenity, je v súčasnosti s debatami o obsahových a procedurálnych aspektoch v Európskej únii závažným súčasným problémom. Pri súčte kompletnej bilancie rozhodujúcich udalostí historického významu však prevažuje optimistický scenár budúceho vývoja.

Dnes si oveľa viac uvedomujeme vlastnú samostatnosť, suverenitu, význam Európy, získali sme historicky bezprecedentnú mieru bezpečnosti a slobody, vytvárajúcu podmienky na pokojný rozvoj. Napriek tomu poznanie, kľúčové pre ďalší vývoj spoločnosti a politického myslenia je poznačené lekciami z politického realizmu a nacionalizmu a náš pohľad v kontinuálnom a cielenom kultivovaní recipacity s európskym priestorom limituje pasívne prijímanie „mentálnej malosti“. Pritom zakotvenie na demokratickom Západe, nielen v geografickom či kultúrnom slova zmysle pred dvadsiatimi rokmi je dostatočným dôvodom ku kreovaniu vlastného presvedčenia o slovenskom štáte, ktorý predovšetkým patrí občanom, ako aj účinnosti spoločnej viery, ktorá obsiahne to, čo ako občania chceme. Politické myslenie sa vyznačuje výrazným hodnotovým aspektom. A práve táto premisa vedie k premýšľaniu o slovenskom politickom myslení v širšom kontexte a v užšom priestore blízkosti talianskeho politického myslenia.

1. Integračné limity a perspektívy v slovenskom politickom myslení

1.1 Konceptualizácia integračných perspektív v tradícii slovenského politického myslenia

Bezprostredný vplyv na slovenské politické myslenie v 19. a na začiatku 20. storočia mali politické idey pangermanizmus a panslovanstvo. Po vzniku štátnosti sa v Československej republike ideologicky profiloval čechoslovakizmus. A v samostatnej Slovenskej republike sa myšlienka europeizmu stáva inherentnou hodnotovou paradigmou stredoeurópskych integračných perspektív v podmienkach globalizácie. V genéze politického myslenia sa formovala konkrétna predstava o národných záujmoch od modelov etnickej, ideologickej náboženskej, resp. kultúrnej bipolarity až k multipolárnemu modelu štátnej idey – predstavy polycentrickej Európy, ktorá ponúka pružnejší výber spojencov. Spoločným menovateľom vlastného podielu na tvorbe mocenskej rovnováhy je viacero koncepcií utvárajúcich sa v slovenskom politickom myslení: Idea mostu, stredoeurópska federácia a suverénny národný štát. Konkrétnym prejavom idey mostu medzi Východom a Západom je Veľká Morava a cyrilometodská tradícia. Stredoeurópska federácia sa kryštalizovala v dvoch výrazných formách: v koncepcii federalizovaného Rakúsko-Uhorska, austroslavizme a Podunajskej federácii a v myšlienke Mitteleurópy, resp. v obraze strednej Európy zjednotenej okolo Nemecka ako mocenského centra medzi východnou a západnou Európou. Naproti tomu suverénny národný štát aktívne vyhľadáva v meniacom sa pomere síl stále nových spojencov, čo je príklad Československej republiky a v súčasnosti samostatnej slovenskej štátnosti, zároveň ale aj Slovenskej republiky pôsobiacej ako člen v euroatlantických štruktúrach a politických inštitúciách.

Vnútorne diferencovaná idea pangermanizmu najsilnejšie účinkovala vo vlasteneckom všennemeckom a všegermánskom hnutí po napoleonských vojnách s cieľom zjednotiť Nemcov všennemeckým hnutím cestou veľkonemectva, resp. zjednotenia Nemecka s Rakúskom (Predlitavsko, ktoré zahŕňalo aj Čechy, Moravu a Sliezko), alebo úsilie o zjednotenie iba nerakúskych nemeckých štátov cestou malonemectva, resp. zjednotenia všetkých Nemcov (nenemeckých štátoch, dnešnom

Česku, Slovensku, Maďarsku). Vše germánske hnutie zahrnovalo spojenie všetkých nemecky hovoriacich národov s germánskymi predkami. Pangermánstvo dovedené k šovinizmu viedlo k II. svetovej vojne a k stretu Germánov so Slovanmi. Obsah imanentne sa vyvíjajúceho pangermánstva však nemožno tendenčne zjednodušovať. Zrod pangermánstva možno situovať do obdobia kultúrnej a ekonomickej sily nemeckého národa a zároveň politickej roztrieštenosti. Idea veľkonemectva sa profilovala v prvej organizácii Všenemeckom zväze, ktorý propagoval vytvorenie colného zväzu Nemecka, Rakúsko-Uhorska, Belgicka, Holandska, Švajčiarska a Rumunska. Otvoril cestu nemeckému kapitálu do západnej Európy a na Balkán, juhovýchod. Ponemčenie strednej Európy a zahraničná koloniálna expanzia posilňovala nacionalizmus Nemcov, upevňovala rasovú a kultúrnu hegemoniu nemeckej politiky.

Pangermánsky model hľadal riešenie troch základných problémov integrácie (spojenie Nemecka a Rakúska; zapojenie nenemeckých národov s germánskym jazykovým základom; pripojenie ďalších národov, alebo štátov), ktoré vyústilo v projekte Mitteleurópy. Ekonomický priestor schopný autarkného vývoja a chránený protekcionizmom nadväzoval na iniciatívy ešte zo 40. rokov 19. storočia. K. von Bruck napríklad navrhoval spojenie Rakúska a talianskou, švajčiarskou a nemeckou federáciou. Mocenská rovnováha mala zabrániť zahraničnému vplyvu Francúzska, Británie, Ruska, neskôr USA a Ruska a zachrániť kresťanskú civilizáciu medzi Východom a Západom. C. Frantze v monumentálnej práci *Svetová politika* uvažuje o perspektívnych mocenských centrách – Rusku a USA. Jedinou možnou konkurenciou týmto mocnostiam a izoláciou Francúzska, Talianska a Ruska je federálne zjednotená Európa so základom stredoeurópskej federácie pod vedením Nemecka. Geopolitický projekt Mitteleurópy rozpracoval F. Naumann v roku 1915. Únijná predstava centralizácie určitých inštitucionálnych politických aktivít Nemecka a Rakúsko-Uhorska mala čeliť vzrástajúcemu úsiliu po federalizácii v strednej Európe. Na ekonomickú spoluprácu v rámci trojstupňovej integrácie (ekonomickej, vojenskej a zahraničnopolitickej) nadväzovala na vznikajúce usporiadanie prax Európskej únie. Disciplína a vzájomná závislosť mali viesť k transformácii stredoeurópskeho superštátu s neúplnou suverenitou malých štátov. Z koncepcie Mitteleurópy vznikli celkom odlišné línie myslenia a konania: teória a politika nemeckého nacizmu, ktorá čerpala

idey z pangermanizmu, imperializmu a rasizmu; na druhej strane vízia jednotnej Európy, ktorá predznačila neofunkcionalistické predstavy o vzniku dnešnej Európskej únie potlačením národnej idey na úkor vyzdvihnutia významu občianskych slobôd a sociálnej otázky. Koncept Mitteleurópy formoval kombinácie predstáv liberalizmu, nacionalizmu od polovice 19. storočia až do I. svetovej vojny.

Idea premeny Rakúska, resp. Rakúsko-Uhorska na federáciu národných celkov sa formovala pod siliacim tlakom Nemecka a Ruska. Napriek snahám prestavby habsburskej monarchie k federalizácii nikdy nedošlo aj kvôli silnej veľkonemeckej koncepcii a silnejúcej maďarizácii, ale aj obave z nadvlády Slovanov v prípade demokratizácie národnostnej federalizácie. F. Palacký vypracoval ucelenú koncepciu medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky československého národa. Naproti idealistickému projektu F. Naumanna, odlišný projekt mocenskej rovnováhy obhajoval záujmy malého národa realistickým nadnárodným štátom pomocou austroslavizmu. Ďalší vývoj idey federalizácie konkretizovalo rakúsko-uhorské vyrovnanie. Federalizácia však nezohľadňovala prirodzené práva národov habsburskej ríše a brala ohľad iba na historické právo. Dualizmus mal za následok politický systém nadvlády dvoch národov, čo viedlo k silnejúcemu národnostnému napätiu. K projektu F. Palackého pristupovali predstavitelia slovenského národa iným spôsobom. Slovenská národná rada v Turčianskom sv. Martine schválila v marci 1849 prosbopis cisárovi, v ktorom žiadala vytvorenie Veľkokniežatstva Slovenska, jeho vyčlenenie z Uhier a pripojenie k Rakúsku. Po prijatí oktrojovanej ústavy delegácia vedená L. Štúrom upravila túto žiadosť v Pamätnom spise návrhov riešenia slovenskej otázky a požiadavka vyňatia z Uhorského kráľovstva bola zmenená na žiadosť uznať krajiniskú svojbytnosť slovenského národa. Požiadavka úradného slovenského jazyka a podriadenie ústrednej vláde vo Viedni malo zbaviť maďarskej nadvlády. Slovenské požiadavky po porážke maďarskej revolúcie boli zamietnuté.

Projekt Spojených štátov veľkého Rakúska sa na začiatku 20. storočia stal aj základom novej politiky podunajskej monarchie. Okrem Palackého, ktorý hľadal cesty k federalizácii strednej Európy, model A. Popoviciho bol posledným teoretickým pokusom zachovať vnútornú štruktúru habsburskej ríše s tradičnými zásadami cisárstva a obmedzením národnej idey. Čechov a Slovákov Popovici vnímal

ako jeden politický celok. Okrem federálnych národných programov sa presadzovali aj doktríny proletárskeho internacionalizmu. Zachovať Rakúsko po roku 1918 sa javilo ako zrada záujmov národa a dnes ako ideálne kultúrne riešenie národnostných pomerov. Humanistický ideál austroslavizmu a austromarxizmu v rozpore s mocenskými politickými záujmami mobilizovanými národnou ideou viedli k zachovaniu Rakúsko-Uhorska, namiesto vízie nového Švajčiarska a Viedeň sa postupne dostávala pod vplyv veľkonemeckej myšlienky.

Predstava panslovanstva sa odvíjala od národa s viacerými kmeňmi a riešením jazykovej otázky návratom k všeslovanskému jazyku alebo prechodom na ruštinu s tendenciou premeny panslovanstva na panrusizmus. Konceptia etnických skupín Slovanov nehľadala politické zastrešenie v jednom štátnom celku, ale v predstave slovanskej vzájomnosti. Politický potenciál pangermánskej a panslovanskej idey je teda odlišný vo vízii zjednotenia: zjednotenie slovanských národov má menšiu mobilizačnú silu a vývoj panslovanskej myšlienky sa zastavil na bariérach národného štátu. Panslovanský mesianizmus sa opiera viac o náboženské rozdiely a pocit kultúrnej nadradenosti a J. G. Herderom presadzovaný humanizmus, ako o darwinizmus a rasizmus.

Ideu panslovanstva v kultúrnom zmysle presadzoval J. Kollár a P. J. Šafárik. Zatiaľ čo Kollár vyjadroval nádeje, ale neveril v možnosť politického zjednotenia Slovanov a odmietal vzburu proti panovníkovi, L. Štúr koncipuje podobu panslovanského univerzalizmu v politickej vízii slovanskej federácie. Fiktívna všeslovanská národnosť Kollárovho riešenia vzťahu národa a slovanstva bola v obhajobe a manifestácii demokratizmu v spojení s ucelenou geopolitickou víziou usporiadania osudov slovenského a českého národa tlmočená prostredníctvom Štúrovej koncepcie slovanskej federácie, austroslavizmu a rusko-slovanskej ríše. Zásadným prvkom Štúrovej vízie je otázka prežitia slovenského národa. Štúr nenavrhol realistické riešenie, ale poukázal na zúfalé postavenie Slovákov v Uhorsku a celkom stratil nádej na reformu habsburskej ríše.

Za najvýraznejší prejav panslavistického myslenia nie je však pokladané Štúrovo dielo Slovanstvo a svet budúcnosti, ale Rusko a Európa N. J. Danilevského. Pripomína projekt Mitteleurópy, ale v ucelenom projekte Vseslovanského zväzu sústredeného

okolo Ruska. Všeslovanský zväz predstavoval úzku federáciu s hegemoniou ruského štátu. Carihrad mal byť hlavným mestom Vseslovanského zjazdu, Germáni sú nasledovníci Ríma, Slovania nasledovníci Byzancie. Rusko nemôže bojovať so zjednotenou Európou, iba zjednotené Slovanstvo, pre ktoré je to existenčná otázka. Preto sa pre myšlienku zjednotenia Slovanov vyslovovali viacerí štúrovci. Danilevského panslovanstvo sa opiera o teóriu konfliktu kultúr, podobne ako O. Spengler, alebo S. Huntington. Panslovanská doktrína však svoj najväčší vplyv dosiahla v 60. a 70. rokoch 19. storočia v čase rusko-tureckej vojny. Panslovanstvo bolo v Rusku prenasledované. Etapu panslavizmu uzavrela porážka Ruska vo vojne s Japonskom. Novoslovanstvo bolo koncepciou zmierenia. Novú etapu vývoja slovanskej vzájomnosti predstavovala koncepcia K. Kramáča, ktorý v nadväznosti na F. Palackého odpútal koncentráciu spolupráce s Nemeckom a vytvorenie slovanskej ríše na čele s Ruskom. Panslavizmus predstavoval nacionalistickú, ale aj náboženskú, resp. politickú koncepciu. V panslovanstve sa vyprofilovali dva prúdy – veľkoruský a slovanskej vzájomnosti.

Idea zjednotenia strednej Európy mala viacero modifikácií. Nemecko navrhovalo nemecko-rakúsku colnú úniu a nemecko-československo-rakúsku colnú úniu. Projekt bol zamietnutý na základe posudku Stáleho súdneho dvora medzinárodnej spravodlivosti. K ďalším plánom patrili blok Poľska, Československa, Rumunska, Juhoslávie a Grécka (vypracovaný Ionescom) ako aj plán na obnovu priestoru, ktorý obsadilo Rakúsko-Uhorsko formou Dunajského zväzu (Tardieov plán). K významným projektom patrila aj podobný plán E. Hánntosa, tzv. Trojblok maďarsko-rakúsko-československý. Reflexia projektov viedla v zmenenej situácii ku vzniku Malej Dohody a Rímskych protokolov. Zaujímavým príspevkom k riešeniu situácie v strednej Európe po II. svetovej vojne je práca L. Gestetnera *Budúcnosť podunajských národov*, podporujúca politické vytvorenie konfederácie. Oživenie Palackého poňatia strednej Európy z mnohých koncepcií možno pozorovať v diele M. Hodžu. Rozdielna je však pozoruhodná aplikácia teórie mocenskej rovnováhy vo Federácii v strednej Európe. Úloha Dunaja zdôrazňovaná aj v Palackého Listoch do Frankfurtu sa však nepreukázala dostatočnou silou k vytvoreniu stredoeurópskej solidarity a rovnako ekonomický poľnohospodársky potenciál sa vo forme konzervatívneho agrárneho romantizmu v dobových špecifikách nepodarilo zrealizovať. Takisto problém demokracie

v medzivojnovom období dokázalo dostatočne reflektovať z uvedených štátov Hodžovej stredoeurópskej federácie iba Československo. Hodžov projekt bol inšpirujúci, ale neúčinný z hľadiska mocenských záujmov povojnových sfér vplyvu.

Stredoeurópsky priestor mal malé predpoklady k vytvoreniu špecifického národa. Snahy o vytvorenie štátu sa v politických úvahách objavuje s nástupom ohrozenia etnického, resp. národného povedomia. Časovo ich možno ohraničiť s reakciou na novú mocenskú rovnováhu v strednej Európe v procese modernizácie. Vznik samostatného Československa bol spätý s dlhodobým zápasom dvoch malých slovanských národov v strednej Európe. Podľa M. Honského a M. Pekníka: Československo „vzniklo na troskách Rakúsko-Uhorska v dôsledku národnooslobodzovacieho zápasu slovenského a českého národa vo výnimočných okolnostiach I. svetovej vojny a oba národy prispeli k tejto revolučnej premene podľa svojich schopností. Slovensko teda nevstúpilo do ČSR ako pasívny objekt českej politiky“. Česká a slovenská štátnosť vo všetkých podobách utvárania nedávala mnoho nádejí na úspech v odpore proti mocným susedom. Jednako však od lokálnych k celoeurópskym konšteláciám vývojová logika umožnila vznik Európskej únie s konečným politickým zjednotením sektorových integrácií. V súčasnosti si možno Európsku úniu predstaviť ako začiatok zrodu Európskej federácie, ktorej výsledkom môže vo vzdialenej budúcnosti byť vznik nového celoeurópskeho národa. Mnohovariantná budúcnosť možnej konštelácie stredoeurópskeho priestoru aj v situácii desaťročného členstva Slovenska v Európskej únii len odkazuje na predchádzajúcu historickú skúsenosť, ktorá v cenných príspevkoch federalistických a integračných projektov slovenského politického myslenia vedie k naplneniu humanistickej vízie budúcnosti.

1.2 Tradícia slovenského politického myslenia

Rekonštrukcia najstarších slovenských dejín vďaka písomným prameňom a archeologickým nálezom spadá do obdobia prelomu 5. a 6. storočia. Etnické spoločenstvá našich predkov v slovanskom prostredí nadviazali na zvyšky predchádzajúcich kultúr, čo podnietilo rýchlejší civilizačný vzostup. Na základe analýzy spoločenstiev sídlacích na území dnešného Slovenska možno konštatovať, že na jednej strane postupný rozvoj štruktúry spoločenstiev podnietil rozvoj vzťahov v novej dimenzii spoluzitia a na strane druhej vyústením mocenských konfrontácií bolo posilnenie myšlienky vybudovať jednotné silné spoločenstvo.

Príchod Slovanov je konfrontovaný v dvoch teóriách: proti tzv. teórii o autochtónnosti slovanského obyvateľstva na našom území sa prevažne považuje za správnejšiu teória o imigrácii slovanského obyvateľstva zo Zakarpatska. Z obdobia raného stredoveku na území Slovenska reprezentuje ranofeudálny dualistický štát Megalé Moravia, ktorý predstavoval „dôležitý predpoklad pre ďalší vývoj slovenskej etnickej osobitosti, fundamentu pre vznik slovenského národa“. (Čaplovič, 1998, s. 37) Veľká Morava predstavuje aj najstaršiu štátnosť docivilizačného celoeurópskeho procesu. Štát s úplnou vládou, vojenskou, administratívnou, súdnou, cirkevnou a medzinárodnou funkciou kryštalizoval prienik východnej a západnej civilizácie. Najvýstižnejšou charakteristikou je z čias vlády Svätopluka konfederácia stredoeurópskych slovanských krajín, čo pramení aj z povahy vládnutia: nebolo totiž možné vládnuť z jedného centra, ale iba prostredníctvom vazalských kniežat. Upevnenie moci mojmírovskej dynastie sprevádzal rad integračných opatrení v zmysle kultúrnom - proces kristianizácie, hospodárskom - proces budovania ranostredovekých štruktúr a najmä politickom - posilnenie vnútornej integrity a zahraničnopolitická akcieschopnosť moravskej elity. Aj keď trhliny práve týchto troch faktorov viedli v konečnom dôsledku k úpadku a zániku Veľkej Moravy, pre formovanie slovenskej tradície politického myslenia z pohľadu integrácie predstavuje východiskovú argumentačnú bázu vzájomného ovplyvňovania a spolupráce.

Integrácia cirkevnej a svetskej moci na európskom Východe a dezintegrácia moci, spojená s so zásadným delením moci na Západe, sa prejavila odlišným